

<https://doi.org/10.28925/2311-259x.2021.4.6>
УДК 82-92.09

Ірина Руснак

Київський університет імені Бориса Грінченка
вул. Маршала Тимошенка, 13-Б, м. Київ, 04212, Україна
 <http://orcid.org/0000-0001-8355-7389>
i.rusnak@kubg.edu.ua

БОРИС ГРІНЧЕНКО ПРО СПОСОБИ РЕГУЛЮВАННЯ ТВОРЧОГО НАТХНЕННЯ

У пропонованій статті вперше в українському літературознавстві об'єктом дослідження стала теоретична праця «Регулирование вдохновения» (1893) Бориса Грінченка про естетичну категорію натхнення, рукопис якої зберігається в Інституті рукописів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Предметом дослідження є погляди письменника на психологію творчості. Метою розвідки стало осмислення теоретичних поглядів мислителя на проблему натхнення як особливого творчого стану митця, регулювання якого може впливати на його продуктивність.

У результаті дослідження в Грінченкових теоретичних поглядах на художню творчість відстежено відбитки як ідеалістично, так і позитивістськи орієнтованої естетики. Любомудр рішуче відкидав тезу про натхнення як швидкоминучий некерований письменником особливий стан, заперечував можливість продуктивної творчості тільки в моменти коротких поривів чи хвилин осяяння. Б. Грінченко послідовно обґрунтував тезу про те, що геніальні письменники систематично переживали натхнення через вироблену роками здатність творити в чітко визначений момент. На його думку, уміння координувати час для різного виду діяльності дало їм можливість викликати духовний підйом у певні години, коли мистецька діяльність була найбільш результативною. У статті Б. Грінченко наполягав на необхідності для кожного творця керувати своїм натхненням шляхом майстерної організації творчої праці.

Своїми думками про можливість врегулювати натхнення Борис Грінченко потвердив гегелівську тезу про творче натхнення як закономірний результат напруженої праці художника. Український мислитель розглядає натхнення як рушійну силу, яку можна запустити в дію щоденною унормованою працею. У кожного митця момент найвищого одкровення протікає по-особливому, кожен його етап може відбирати різну кількість часу, енергії. Однак Борис Грінченко висловив сподівання, що в майбутньому розвиток літературної діяльності приведе більшість письменників до впорядкованої та регламентованої певними потребами методи творчої праці.

Висловлені в статті погляди Б. Грінченка на зв'язок натхнення з титанічною роботою митця звучать цілком по-сучасному.

Ключові слова: Борис Грінченко; естетичні категорії; психологія мистецтва; творчий процес; натхнення; божевілля.

Вступ. Сучасне грінченкознавство сприймається як традиційний (на зразок шевченкознавства, франкознавства, лесезнавства) науковий напрям дослідження життя, творчості та різносторонньої діяльності одного з найпотужніших інтелектуалів зрізу XIX і XX століть — Бориса Грінченка. На сьогодні в грінченкознавстві викристалізувалися кілька важливих напрямків, зокрема біографічна, літературознавча, мовознавча, текстологічна, педагогічна, суспільно-політична тощо. Однак і на початку XXI століття проблемними залишаються завдання передовсім текстологічного характеру, оскільки набуток Б. Грінченка тривалий час залишався звульгаризованим, забороненим / недоступним, а рукописи пилюжилися в архівах без належної уваги. Віднайдення та оприлюднення розпорочених у численних виданнях або загалом недрукованих текстів Б. Грінченка — одне з нагальних завдань текстологів-грінченкознавців. Ситуацію змінила наполеглива праця науковців Київського університету імені Бориса

Грінченка, які започаткували вагомий науковий проєкт із видання багатотомного зібрання творів і популяризації многогранного спадку людини, чие ім'я носить заклад вищої освіти (керівник проєкту, голова редакційної ради — Віктор Огнев'юк, науковий редактор — Василь Яременко). 2021 рік позначений подальшою реалізацією цього значимого задуму — видано першу з двох книг літературознавчої спадщини Бориса Грінченка, до якої ввійшли нариси і статті з історії та теорії літератури (Грінченко, 2021).

Увагу в книзі привертають дві недруковані праці Б. Грінченка, які автор передмови В. Яременко відніс до теоретичних із певними застереженнями (Грінченко, 2021, с. 22), — «Значение поэзии для умственного и нравственного развития человека» (?) і «Регулирование вдохновения» (1893). Б. Грінченко не був теоретиком літератури, однак у численних розвідках він принагідно торкався методологічних проблем теорії літератури і питань поетики художнього твору, пропонував

власне розуміння предметного змісту окремих естетичних і теоретико-літературних понять. Рівень осягнення цього набутку сучасним літературознавством не можна вважати задовільним. Найбільш ґрунтовною працею з-поміж присвячених окресленій проблемі є монографія А. Погрібного про ідейно-естетичну еволюцію Б. Грінченка і його місце в літературному русі кінця XIX – початку XX століття (Погрібний, 1990). Спорадично до аналізу літературно-критичних поглядів мисленика зверталися й інші дослідники, зокрема Н. Гаєвська (Гаєвська, 1988), Н. Шумило (Шумило, 1988), І. Погребняк (Погребняк, 2011), Г. Александрова (Александрова, 2013), О. Вовк (Вовк, 2013), Н. Чухонцева (Чухонцева, 2013) та інші. Однак міркування Б. Грінченка в цій царині потребують ретельної систематизації та сучасного тлумачення; актуальність деяких із них і в наші дні не викликає сумніву. Це стосується, зокрема, проблеми натхнення і способів його регулювання. *Мета пропонованої розвідки* — осмислення теоретичних поглядів Бориса Грінченка на проблему особливого творчого стану письменника, регулювання якого може впливати на продуктивність його праці. Її наукова новизна полягає в тому, що вперше в українському літературознавстві об'єктом дослідження стала недрукована теоретична праця Б. Грінченка про естетичну категорію натхнення.

Результати дослідження. Феномен натхнення є одним із найважливіших у художній творчості. Про його сутність розмірковували мислителі всіх епох (від античної до постмодерної), вкладаючи в поняття свої розуміння і смисли. Для мудреців найдавнішої доби натхнення було таємничим і священним, оскільки струменіло від самих богів. Західне вчення про особливе осяння безпосередньо пов'язувало його з геніальністю, що яскраво ілюструє створена в добу античності концепція Платона. Основний акцент було зроблено на єдності божественної та людської природи, жагучому прагненні досягнути по-особливому одухотвореного стану. Філософ під натхненням розумів внутрішній афект, який супроводжував піднесення розумної душі над земним чуттєвим світом у сферу споглядання вічних ідей і зразків. Він наполягав на непізнаваності «божественного дару». Натхнення, у розумінні мислителя, завжди засвідчує устремління матеріальної сфери до вічних ідей. Арістотель, розмірковуючи про стихію мистецької творчості, визнавав існування одержимості, захоплення та поетичного натхнення. Обидва античні філософи сприймали останнє як одне із джерел поетичної творчості.

Раціоналістичні системи Нового часу першорядну роль у творчому процесі віддавали почуттям, емоціям та уяві. І. Кант наголошував на ірраціональних моментах творчості; метод роботи художника залишався для нього незрозумілим і загадковим. Погляд на натхнення як на «повне поглинання предметом» уперше висловив

Г. В. Ф. Гегель, розвінчавши думки попередників про цей феномен як незбагненну, божественну за своїм походженням силу, непідвладний мистцеві екстаз. На думку філософа, натхнення не можна досягнути через чуттєве збудження, зроджене, наприклад, спогляданням довколишньої природи; воно не з'явиться виключно через бажання митця творити. Справжнє натхнення виникає «за наявності якогось певного змісту, яким опановує фантазія, щоб дати йому художнє вираження, і натхнення є саме цим станом діяльного формування як у суб'єктивному внутрішньому світі, так і в об'єктивному виконанні художнього твору. Бо і для тієї, і для іншої діяльності необхідне натхнення» (1929, с. 294). Інтелектуал розмірковував над питанням, яким чином художник може отримати матеріал, що надихав би його до творчої праці. І знаходив два способи: 1) осяйний настрій поета, що може бути як спонуканням до творчості, так і матеріалом та змістом твору, які змушують автора художньо насолоджуватися власною радістю; 2) можливість поета надихнутися якимись зовнішніми завданнями, які дають йому стимул до творчої праці та які входять у поняття таланту; митець як природний талант повинен зацікавитися попередньо віднайденим матеріалом, і натхнення прийде само собою (1929, с. 295–296). Художнє натхнення, стверджував Гегель, «полягає саме в тому, що той, хто перебуває в стані натхнення, весь поглинутий предметом, повністю заглиблюється в нього і не заспокоюється, доки не віднайде цілком відповідну художню форму і не надасть їй останнього карбування, не доведе її до досконалості» (1929, с. 296). Відтак філософ нерозривно пов'язував натхнення з розумом талановитої особистості.

Просвітителі трактували натхнення як випадкове, проте цілком природне поєднання ідей і думок. Мислителі-романтики були переконані, що поет — не простий смертний; він обертається у світі мрій та фантазії; його творчість — це результат раптового натхнення, яке приходить саме до налаштованого на божественні / містичні «вітри» поета. Загалом в ірраціональних теоріях художньої творчості природа творчого акту сприймалася як особливий прояв духу. Натомість позитивістськи орієнтована естетична традиція трактувала натхнення як явище пізнаване, що не містить нічого містичного, надприродного. Натхнення розглядалося як результат напруженої праці, тривалого творчого пошуку письменника; акт розкриленого стану органічно поєднував талант і майстерність митця з його життєвим досвідом та знаннями.

Методологічну основу розуміння українськими інтелектуалами теоретичних проблем психології творчості заклали студії Олександра Потебні з естетики, зокрема його міркування про сутність художнього процесу, місце натхнення в його перебігу і свободу митця. У книзі «Из записок по теории словесности» натхненню присвячено цілий

розділ (1905, с. 90–96). На переконання автора, «не мистецтвом, але ентузіазмом і натхненням возвеличуються епічні поети» (1905, с. 90). У цитованій праці подано опис переживання поетами одухотвореного стану: «як швидко ввійшли вони в лад гармонії і ритму, то переповнюються божевіллям, пронизуються шаленством, подібним до запалу вакханок, які під час екстазу черпають у ріках молоко і мед, чого не стається з ними в стані спокою» (1905, с. 91). Поет, на думку О. Потебні, істота крилата і свята; він може творити виключно тоді, коли його обіймуть запал і наснага, коли здоровий глузд покине його. Учений не сприймав платонівської концепції натхнення і приставав до думки О. Пушкіна, який говорив про здатність душі приймати враження, розуміти і пояснювати поняття. О. Потебня відкидав наявність обставин, за яких можна викликати натхнення. Однак він допускав, що наполегливою працею можна досягнути такого духового розвитку, на основі якого натхнення неодмінно принесе благодатні плоди. На потвердження своїх розмислів учений щедро цитував «Шестоднев» Іоанна Екзарха Болгарського, твори І. Тургенєва, О. Пушкіна, розмисли останнього про поетичне осяяння та завершив розділ про натхнення розлогою цитатою з теоретичного дослідження В. Белінського, де під натхненням автор розумів «чуттєве оп'яніння», «шаленство почуттів», «гарячу пристрасть», «духовну проникливість», «коротке, але глибоке споглядання таїни життя» (Потебня, 1905, с. 90–96).

Послідовники вченого Дмитро Овсяннико-Куликовський і Борис Лезін окреслили критерії розуміння психології творчості, визначили її центральні проблеми, що згодом усталилися як традиційні в указаній царині наукових досліджень. Найбільш значущими стали міркування харківських учених про природу творчості, критерії творчої діяльності та методи їх дослідження. Вони були першими на шляху розуміння і виокремлення етапів творчого процесу, серед яких вирізняли *власне працю, позасвідому працю і натхнення*. Останній термін у трактуванні Д. Овсяннико-Куликовського використано як синонім ліричного почуття, яке «завжди, більшою чи меншою мірою, бере участь у створенні художніх образів і в художньому спогляданні дійсності, будучи то пружиною, то супутником творчості; у цій ролі воно відоме під іменем “натхнення”» (1907, с. 32). Ученому належить спроба визначити прикметні ознаки натхнення, яке є елементом формальним, позбавленим конкретного змісту, проте наділене власним забарвленням. На його думку, «ліричний настрій» чи так зване “натхнення” є духовним процесом, що вирізняється яскраво-вираженою *ритмічністю*, — тим, що можна назвати “психічною гармонією”, так би мовити, “музичністю”» (1907, с. 35). Поряд із художнім образом це винятковий стимул, «збудник» творчості (1907, с. 37). Учений обстоював

потребу «психологічної гігієни» думки, що у сфері психології творчості досягається шляхом створення і розробки раціональних прийомів творчості (1907, с. 37). Основний акцент на наполегливій праці генія, що неодмінно має увінчатися успіхом, робив і Борис Лезін. Момент, коли здобувається результат заповзятливих трудів, учений (услід за математиком В. Р. Гамільтоном) іменував натхненням (Лезін, 1907, с. 279).

Міркування послідовників О. Потебні про роль натхнення у творчому процесі та статусі в ньому напруженої праці митця з'явилися на початку ХХ століття. Статтю «Регулирование вдохновения» Борис Грінченко написав раніше — 06 березня 1893 року, що засвідчив після її завершення. Однак дещо розлогий виклад розумувань попередників і сучасників мислителя дає можливість стверджувати, що він був добре обізнаний з актуальними проблемами теоретичної думки свого часу і мав окремішне розуміння деяких літературознавчих питань. Б. Грінченко запропонував власний погляд на творчу лабораторію письменника, дав своєрідні рекомендації, які мали допомогти митцям раціоналізувати творчий процес шляхом регулювання натхнення.

Статтю про способи регулювання натхнення Б. Грінченко розпочав із міркувань про античне розуміння поета як «істоти з “божественним чолом” і “натхненними очима”, істоти, яка мало не харчується амброзією і нектаром і, принаймні, живе в захмарних вершинах» (2021, с. 327). На думку автора, зміна поглядів на сутність поета і його творчості, що відбулася з плином часу, була цілком закономірною. З одного боку, царина художньої творчості стала доступною більш широкому загалу, з іншого — співець, утративши свій незмінний титул «сина небес», дозволяє собі іноді займатися тими ж заняттями, до яких звичай вдається «чернь» (у статті наявна алюзія на вірш «Чернь» (1829) О. Пушкіна). Однак остання обставина, на думку автора статті, аж ніяк не перетворювала поета на звичайну людину з усіма її вадами в характері та поведінці. Бути звичайною людиною — це ненормальний стан для творчої натури, оскільки її душа в такі моменти перебуває в холодному сні. Б. Грінченко, цитуючи вірш «Поет» (1827) О. Пушкіна, нормальною для барда визнає ситуацію, коли до його тонкого чутливого слуху торкається «божественний глагол» і кличе «до священної жертви Аполлон», тобто коли з'являється натхнення (2021, с. 328). Відтепер, констатовано в статті, усталився інший погляд на поета, який визнається природою двоїстою: одна складова поетового «я» живе серед людей у клопотах суєтного світу; інша народжена присвячувати себе піднесеній творчій праці.

У цитованому вірші О. Пушкіна поява натхнення залежить далеко не від бажань самого співця; утримати цей особливий стан довше, ніж того хоче «бог муз», він теж не може. Б. Грінченко

підкріплює це ліричне одкровення ще й цитатою з вірша «Натхнення» (1822) Антона Дельвіга, який пропонує розуміти осяяння як скороминущий нетривкий емоційний стан лірика. Це прирікає останнього на життя в статусі простого смертного, який може бесідувати з богами винятково в рідкісні, дуже короткі хвилини. Автор резюмує, що в цьому випадку митець не керує процесом появи ліричних творів, їхня кількість регламентується стихійними відвідинами натхнення, яке горить лишень коротку мимовільну мить.

Прийняти тезу про натхнення як незрозумілий екстатичний стан і швидкоминучі некеровані поетом короточасні миті Б. Грінченко не міг. Автор статті наводить низку прикладів високої продуктивності творчої праці, зокрема посилається на огром спадщини В. А. Моцарта, М. Гоголя, А. де Мюссе, М. Лермонтова, Р. Бернса, Г. Флобера. Написати таку кількість творів світового рівня виключно у хвилини скороминущого творчого піднесення названі митці не могли. Автор статті заперечує можливість пояснити появу «Євгенія Онегіна» О. Пушкіна, «Божественної комедії» А. Данте чи «Втраченого раю» Д. Мільтона лише короткими поривами або хвилинами осяяння. За цими творчими успіхами, на думку Б. Грінченка, стоїть тривала копітка праця. Важливо підкреслити, що мислитель відкидає хибне, на його думку, розуміння натхнення виключно як пориву. У його поглядах проступає гегелівське судження про естетичну категорію натхнення, окреслену формулою «стан діяльного формування». Подальші розмисли про регулювання натхнення не що інше, як рецепт до гегелівського «заглиблення» і «карбування» філігранної художньої форми твору шляхом копіткого труду. По суті, автор статті віддає перевагу раціональним прийомам у письменницькій лабораторії, де основний акцент, як і представники харківської філологічної школи, робив на запозятливій праці генія.

Автор статті переконаний, що в стані натхнення розум митця наповнений яскравими образами, які нестримно прагнуть набути конкретної форми. Ці непогамовані порухи настільки сильні, що творча особистість усіма внутрішніми силами поривається висловити словом, звуком чи фарбою образи і почуття, що її хвилюють. Однак, згадуючи А. Данте і Д. Мільтона, першість у процесі появи їхніх геніальних творів Б. Грінченко віддавав саме натхненню, а не «посидющому кропітництву» (2021, с. 331). Тим не менше він наголошував, що твори такої ваги у світовому мистецтві потребували довготривалого, домірно організованого щоденного труду. Той факт, що геніальні мистці переживали натхнення більш-менш регулярно, наштовхнув Б. Грінченка на думку про періодичну повторюваність такого стану творчої людини. Він детально описує процеси напруженої праці письменників XIX століття, наголошує на найважливіших моментах обраної кожним із них методи: Дюма-батько ніколи не

працював поривами, віддавав перевагу запозятливій ретельній роботі над колекцією своїх романів, години творчості чергував з іншими видами діяльності та відпочинком; писати міг повсюдно — у подорожах, першому-ліпшому готелі, сидячи край столу тощо. Особливі методи письменницької праці явили В. Скотт, О. де Бальзак і В. Гюго, що вирізнялися суворим режимом, чітким розподілом годин для писання і відпочинку. Їхні піші чи кінні прогулянки були часом ретельних роздумів, які лягали на папір одразу після таких променад. Усі ці факти служили Б. Грінченку основою для висновку: письменники, що призвичаїлися творити систематично, навчилися генерувати хвилини творчої праці; вони можуть підкорити собі натхнення і змусити його приходити щодня, наприклад від сьомої години ранку до полудня (2021, с. 332). Спроможність митців викликати стан натхнення вольовим напруженням розуму стала для автора статті доконаним фактом, тож далі він зосередився на детальному поясненні описаного феномена.

Для ілюстрації своїх міркувань Б. Грінченко обрав методу нормування творчої праці В. Гюго, яка складалася з двох етапів. Перший із них припадав на полудневу прогулянку одного дня, який давав можливість прозаїку збирати, нагромаджувати враження від реалій навколишнього світу. Другий відбувався наступного дня вранці, коли закарбоване свідомістю переплавлялося творчою уявою і лягало на папір. Не наголошуючи того, автор статті, по суті, описав два проміжки одухотвореної праці, які умовно можна назвати *підготовчим етапом* і *етапом виконання задуму*. Необхідний для письменницького твору матеріал митець віднаходив через сприйняття вражень від зовнішнього світу, читання книг та інших видів занять упродовж усього часу, коли не працював: «Необхідно тільки у сприятливий момент, момент натхнення, скористатися цим матеріалом так, щоб створити з нього твір» (2021, с. 334).

Б. Грінченко віднаходить належний, з його точки зору, алгоритм стимулювання натхнення у творчій лабораторії В. Гюго: щодня впродовж усього життя, використовуючи обдумане напередодні, письменник-романтик призвичаїв свій мозок працювати результативно в один і той же час, коли стояв з пером у руках перед бюрком. Б. Грінченко резюмував:

Щодня, двічі, розум письменника навчився із дивовижною регулярністю переповнюватися більш-менш яскравими образами, що прагнуть втілитись у поетичному слові. Це і є натхнення, і його-то і викликав В. Гюго щодня двома засобами: незмінним привчанням розуму до регулярності і доставлянням собі постійно тих умов, за яких звик працювати регулярно: наприклад, прогулянки і под. (2021, с. 335).

Силою, що дає митцям можливість широко використовувати натхнення, Б. Грінченко називає звичайний антураж. Цікавим видається наведений аргумент — фрагмент із творчого життя одного з найвпливовіших письменників угорської літератури XIX століття Мора Йокаї (у Грінченковому фонетичному варіанті угорського прізвища — Мавра Йокая), який під час роботи над текстами романів віддавав перевагу виключно фіолетовому чорнилу. Тільки атрамент цього кольору не заважав думці прозаїка безперешкодно розгортатися на папері. Тож викликати натхнення, на думку автора статті, письменник може шляхом при звичаювання себе до регулярної творчої праці та увагою до найдрібніших деталей, що супроводжують цей процес. Факти, наведені в статті для ілюстрування теоретичних міркувань, знання численних подробиць письменницьких практик і ритуалів укотре засвідчили, що літературно-естетичні вподобання Б. Грінченка формувалися під впливом світової літератури.

Для більшої переконливості своїх міркувань щодо регулювання натхнення Б. Грінченко вдається і до прикладів із фізіології, нагадуючи, що шлунок людини звик отримувати харчі у визначений час. Коли ж матеріал для щоденного спожитку не надходить, шлунок протестує. Здоров'я людського організму обумовлене точною періодичністю функціонування органу травлення. Власне так, на думку мислителя, повинен працювати і мозок, систематично отримуючи поживу для мистецької діяльності.

Спорадичну, несистематичну працю автор статті трактує як явище негативне, що може призвести до виснаження. Як аргумент — специфіка творчого процесу Дюма-сина, який був нездатним до тривалої та планомірної роботи, писав нападами, вибухово, а після знесилення полишав працю на тривалий час. Творчий вибух, запевняє Б. Грінченко, викликає надзвичайну розумову напругу, а потім і знемогу, тож потрібен тривалий період відновлення рівноваги.

Період значного безсилля думки призводить до хворобливої перевтоми мозку. Наслідком такої роботи можуть бути серйозні недуги, в результаті може виходити божевілля Гаршина або Мопассана, що призводить до фізичного самогубства, або божевілля Гоголя, що призводить до самогубства розумового. Зовсім інше виходить за правильної роботи, при регулярному прояві натхнення. Така робота не тільки не шкідлива, але, навпаки, необхідна (2021, с. 336).

Для творця, що звик працювати за впорядкованою схемою, її порушення може викликати нездоровий стан, як це було із Жорж Санд, коли щось заважало їй творити у визначений час.

Наведені ілюстрації з художніх практик відомих митців, які мали проблеми зі здоров'ям,

зокрема розлади психіки, засвідчили обізнаність Б. Грінченка з патографічними дослідженнями, які почали регулярно з'являтися в другій половині XIX століття. Український мислитель не був схильний інтерпретувати художні твори крізь призму лікарських висновків щодо психічного здоров'я творчих людей, однак медичний діагноз поставив у залежність від неправильної організації письменницької праці. У статті виразно сформульовано висновок: деструктивно організована робота над художнім твором неодмінно породжуватиме напруження духовних колізій, що вкрай виснажуватиме митця психічно і фізично. Відтак кожен художник слова відповідальний за вибір методів роботи, як і за власний талант загалом. Енергія натхнення не містить чогось ірраціонального чи містичного, а народжується шляхом мобілізації всіх духовних і фізичних спроможностей, тобто наполегливою працею. Б. Грінченко безапеляційно наполягав, що його метода творчої праці сприяє довголіттю художньо обдарованої особистості.

Висновки. Аналізована стаття Б. Грінченка про роль натхнення у творчості митця, допустимість і способи керування ним є важливою спробою теоретизування автора про творчий процес загалом та деякі його складові зокрема. Вона дає змогу відстежити в теоретичних поглядах мислителя на художню творчість відбитки як ідеалістично, так і позитивістськи орієнтованої естетики. Він однозначно відкидає тезу про натхнення як швидкоминучий некерований поетом особливий стан, заперечує можливість продуктивної творчості тільки в моменти духовно наснажених хвилин чи неприборканого короткого піднесення. Автор статті обґрунтовує тезу регулярного переживання стану натхнення геніальними письменниками, наполягає на їхній здатності викликати такий стан у певні години творчої праці. Поступово він доходить висновку про необхідність для кожного творця керувати натхненням. Б. Грінченко стверджував, що з точки зору письменницької продуктивності ця теза не потребує доведення, адже «пройшли вже часи, коли десяток натхнених віршів робить людину видатним письменником, тепер від літераторів <...> потрібна велика продуктивність, яка можлива лише за умови регуляції натхнення» (2021, с. 337). Своїми думками про можливість врегулювати найбільш піднесені емоційні стани він ще раз потвердив гегелівську тезу про творче натхнення як закономірний результат напруженої діяльності творчої особистості. Це та рушійна сила, яку можна запустити в дію тільки колосальними зусиллями, щоденною унормованою працею. Наостанок автор статті висловив сподівання, що в майбутньому розвиток літературної діяльності приведе більшість письменників саме до впорядкованої та регламентованої певними потребами методи творчого труду.

Стаття Б.Грінченка про врегулювання натхнення та взаємодію окремих духовно-творчих сил мистця так і не була надрукована за його життя, але висловлені в ній погляди на органічний зв'язок натхнення з титанічними письменницькими зусиллями звучать цілком по-сучасному. Основний підхід до проблеми врегулювання поетичного натхнення пов'язаний у Б.Грінченка з його загальними поглядами на інтелектуальну і творчу працю людини, особистим колосальним «посидючим кропітництвом» у будь-якій справі.

Міркування Б.Грінченка про природу художньої творчості, взаємини мистецтва і дійсності, пізнавальні та виховні можливості літератури, позитивного героя, суспільне призначення митця та багато інших значною мірою зберігають свою актуальність і нині. Повертаючи спадщину любомудра в науковий обіг, маємо повсякчас пам'ятати про потребу її подальшого наукового дослідження.

Покликання

- Александрова, Г. (2013). Борис Грінченко: рецепція другорядних письменників. *Слово і час*, 12, 74–81.
- Вовк, О. (2013). Борис Грінченко як теоретик і критик української дитячої літератури. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 7, 150–159.
- Гаєвська, Н. (1988). Літературно-естетичні погляди Б.Грінченка та П.Грабовського. У: *Борис Грінченко. Тези доповідей республіканської науково-практичної конференції* (с. 7–8).
- Гегель, Г. В. Ф. (1929). Вдохновение. В: *Лекции по эстетике. Книга первая* (с. 294–296). Государственное социально-экономическое издательство.
- Грінченко, Б. (1893). Регулирование вдохновения. *Институт рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського*. Ф. I. № 31518.
- Грінченко, Б. (2021). Регулирование вдохновения. У: *Зібрання творів. Літературознавча спадщина* (кн. 1, с. 327–337). Київ. ун-т ім. Б.Грінченка.
- Лезин, Б. (1907). Художественное творчество как особый вид экономии мысли. *Вопросы теории и психологии творчества*, 1, 252–311.
- Овсяннико-Куликовский, Д. (1907). Из лекций «Об основах художественного творчества». *Вопросы теории и психологии творчества*, 1, 20–50.
- Погребняк, І. (2011). Літературно-критичні погляди Бориса Грінченка в його епістолярії. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*, 26, 126–130.
- Погрібний, А. (1990). *Борис Грінченко в літературному русі кінця XIX — початку XX ст.: питання ідейно-естетичної еволюції*. Либідь.

- Потебня, А. (1905). *Из записок по теории словесности*. Паровая типография и литография М. Зильберберг и С-вья.
- Чухонцева, Н. (2013). Борис Грінченко як літературний критик. У: *Борис Грінченко: літературні розвідки, бібліографічні нариси*.
- Шумило, Н. (1988). Б.Грінченко і проблема читача. У: *Борис Грінченко. Тези доповідей республіканської науково-практичної конференції* (с. 48–50).

References (translated and transliterated)

- Aleksandrova, H. (2013). Borys Grinchenko: retseptsiia druhoriadnykh pysmennykiv [Borys Grinchenko: reception of minor writers]. *Word and Time*, 12, 74–81.
- Chukhontseva, N. (2013). Borys Grinchenko yak literaturnyi krytyk [Borys Grinchenko as a literary critic]. In *Borys Grinchenko: literaturni rozvidky, bibliohrafichni narisy*.
- Grinchenko, B. (1893). Regulirovanie vdokhnoveniya [Regulation of inspiration]. *Manuscript Institute of Vernadsky National Library of Ukraine*. F. I. № 31518.
- Grinchenko, B. (2021). Regulirovanie vdokhnoveniya [Regulation of inspiration]. In *Zibrannia tvoriv. Literaturoznavcha spadshchyna* (Vol. 1, hp. 327–337). Borys Grinchenko Kyiv University.
- Haievska, N. (1988). Literaturno-estetychni pohliady B. Hrinchenka ta P. Hrabovskoho [Literary and aesthetic views of B. Grinchenko and P. Grabovskiy]. In *Borys Grinchenko. Tezy dopovidei respublikanskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 7–8).
- Hegel, G. W. F. (1929). Vdokhnovenie [Inspiration]. In *Lektsii po estetike. Kniga pervaya* (pp. 294–296). Gosudarstvennoe sotsialno-ekonomicheskoe izdatelstvo.
- Lezin, B. (1907). Khudozhestvennoe tvorchestvo kak osobyi vid ekonomii mysli [Artistic creation as a special kind of economy of thought]. *Voprosy teorii i psikhologii tvorchestva*, 1, 252–311.
- Ovsyanniko-Kulikovsky, D. (1907). Iz lektsiy “Ob osnovakh khudozhestvennogo tvorchestva” [From the lectures “On the Foundations of Artistic Creativity”]. *Voprosy teorii i psikhologii tvorchestva*, 1, 20–50.
- Pohrebniak, I. (2011). Literaturno-krytychni pohliady Borysa Hrinchenka v yoho epistolarii [Literary-critical views of Borys Hrinchenko in his epistolary]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriya: Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 26, 126–130.
- Pohribnyi, A. (1990). *Borys Hrinchenko v literaturnomu rusi kintsia XIX — pochatku XX st.: pytannia ideino-estetychnoi evoliutsii* [Borys Grinchenko in the literary movement of the late XIX — early XX centuries: the question of ideological and aesthetic evolution]. Lybid.
- Potebnya, A. (1905). *Iz zapisok po teorii slovesnosti* [From notes on the theory of literature]. Parovaya tipografiya i litografiya M. Zilberberg i S-vya.
- Shumylo, N. (1988). B. Hrinchenko i problema chytacha [B. Grinchenko and the reader's problem]. In *Borys Grinchenko. Tezy dopovidei respublikanskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* (pp. 48–50).
- Vovk, O. (2013). *Borys Grinchenko yak teoretyk i krytyk ukrainskoi dytiachoi literatury* [Borys Grinchenko as a theorist and critic of Ukrainian children's literature]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 7, 150–159.

Iryna Rusnak

Borys Grinchenko Kyiv University, Ukraine

BORYS GRINCHENKO ABOUT REGULATION METHODS OF CREATIVE INSPIRATION

The article is a first attempt to tackle Borys Grinchenko's theoretical paper “The Management of Inspiration” (1893) in the Ukrainian literary studies. The manuscript of Grinchenko's paper is kept at the Institute of Manuscripts of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadsky. The subject of the research is the writer's views on the psychology of creativity. The article aims to consider the theoretical views of the Ukrainian philosopher on the problem

of inspiration as a special creative venue of the artists, writers or composers, the management of which can affect their productivity.

The results of the study enable to detect the influence of both idealistic and positivist-oriented aesthetics in Grinchenko's theoretical approach to the cultivated creativity. The Ukrainian philosopher is resolute in denying the idea of inspiration as a rapidly passing special state which cannot be managed for example by the writer. Nor does he accept the possibility of productive creativity only in the moments of emotional outburst or transcendence.

B. Grinchenko develops coherently the idea that the ingenious writers systematically experienced inspiration relying on the skill, worked out over the years, to create at a fixed time. In his opinion, the timing for different types of activity allowed those writers to evoke special spirituality at certain hours, when aesthetic performance is the most productive. In his paper, B. Grinchenko insists on the need for each creator to handle the inspiration by means of the skillful management of creative process.

The ideas of the Ukrainian philosopher on the possibility of managing writer's insight keep with the Hegelian thesis of creative inspiration as a natural result of the artist's hard work. B. Grinchenko regards inspiration as an animating force that can be set in motion by daily routine. Every writer's moment of the highest revelation proceeds differently; its every stage can be differently time-bound. Yet Borys Grinchenko hopes that in the future the development of literary processes will lead most writers to a disciplined and manageable way of creativity.

The ideas of Grinchenko's paper on the bonding of inspiration and the titanic work of the writer are up-to-date.

Keywords: Borys Grinchenko; aesthetic categories; psychology of art; creative process; inspiration; madness.

Стаття надійшла до редколегії 06.12.2021